

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

21 stycznia 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Władysław Pawlak (przewodniczący)

SSN Agnieszka Piotrowska (sprawozdawca)

SSN Karol Weitz

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 21 stycznia 2025 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej syndyka masy upadłości Bank spółki akcyjnej w upadłości w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z 27 października 2021 r., I ACa 592/21,
w sprawie z powództwa M.J. i J.J.
przeciwko syndykowi masy upadłości Bank spółki akcyjnej w upadłości w W.
o zapłatę, ewentualnie o ustalenie,

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od pozwanego na rzecz
powodów koszty postępowania kasacyjnego w kwocie 5400 (pięć
tysięcy czterysta) zł z odsetkami w wysokości odsetek
ustawowych za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego
za czas po upływie tygodnia od dnia doręczenia orzeczenia
zobowiązanemu do dnia zapłaty.**

Agnieszka Piotrowska

Władysław Pawlak

Karol Weitz

UZASADNIENIE

Powodowie J.J. i M.J. w pozwie skierowanym przeciwko Bank S.A. w W. domagali się zasądzenia od pozwanego na rzecz powoda kwoty 278 841.89 zł oraz na rzecz powódki kwoty 92 947.30 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 25 kwietnia 2018 r. do dnia zapłaty, a także zasądzenia od pozwanego na rzecz powoda kwoty 299 786,35 zł oraz na rzecz powódki kwoty 99 928,78 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 25 kwietnia 2018 r. do dnia zapłaty. Na wypadek oddalenia tych roszczeń sformułowali żądanie ewentualne, w którym domagali się ustalenia nieważności dwóch bliżej opisanych umów kredytu hipotecznego z 20 marca 2008 r. oraz z 25 czerwca 2008 r.

Wyrokiem z 9 czerwca 2021 r. Sąd Okręgowy w Warszawie oddalił powództwo główne o zapłatę, ustalił, że bliżej opisane umowy kredytu hipotecznego indeksowanego do CHF zawarte przez J.J. i J.O. z Bank SA w W. w dniu 20 marca 2008 r. oraz w dniu 25 czerwca 2008 r. są nieważne.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że w dniu 20 marca 2008 r. J.J. i jego żona J.O. zawarli z Bank S.A. w W. (dalej Bank) umowę, na podstawie której Bank udzielił im kredytu hipotecznego w kwocie 1 500 000 zł indeksowanego do waluty obcej w postaci franka szwajcarskiego (CHF) na refinansowanie wydatków poniesionych na zakup działki budowlanej. W dniu 27 czerwca 2008 r. wyżej wymienione osoby zawarły z Bankiem kolejną umowę, na podstawie której Bank udzielił im kredytu hipotecznego w kwocie 1 650 000 zł indeksowanego do CHF z przeznaczeniem na refinansowanie kredytu mieszkaniowego w kwocie 550 000 zł, refinansowanie wydatków poniesionych na zakup działki budowlanej w wysokości 408 568 zł oraz na cel dowolny w kwocie 716 432 zł. W uzasadnieniu wyroku Sąd pierwszej instancji przytoczył szczegółowo postanowienia obu tych umów. Uruchomienie kredytów nastąpiło w złotych przy jednoczesnym przeliczeniu w dniu wypłaty na CHF zgodnie z kursem kupna CHF obowiązującym w Tabeli kursów walut obcych Banku (dalej Tabela Banku) w dniu uruchomienia. Spłata rat kredytów następowała zgodnie z harmonogramem, przy przeliczeniu raty wyrażonej w CHF na złote według kursu sprzedaży CHF

obowiązującym w Tabeli Banku. Integralną częścią obu umów były załączniki do umowy: Regulamin Kredytowania Hipotecznego Bank S.A. w W. - Oddział Specjalistyczny Metrobank, Tabela Opłat i Prowizji Bank SA w W. - Oddział Specjalistyczny [...], Dyspozycja Uruchomienia Środków, Oświadczenia o ryzyku walutowym i ryzyku stopy procentowej oraz Harmonogram Wyплаты Transz. Powodowie złożyli także szereg pisemnych oświadczeń opisanych przez Sąd Okręgowy w uzasadnieniu wyroku, dotyczących zapoznania się przez nich z pojęciami ryzyko walutowe i ryzyko stopy procentowej, przedstawienia im przez Bank różnych ofert kredytowych, w tym kredytów złotych, a także oświadczenie, że są świadomi tego, iż uruchomienie kredytu i spłata rat kredytowych następuje wg kursu kupna i sprzedaży waluty obcej, do której denominowany jest kredyt i akceptują, iż w związku z tym miesięczne raty kredytu są powiększone o tzw. *spread* (różnicę pomiędzy kursem kupna i sprzedaży walut obcych oznaczonych w Tabeli Banku). Kredytobiorcy zawarli następnie z Bankiem szczegółowo opisane aneksy do obu umów kredytowych, na podstawie których doszło do ich zmiany na kredyty walutowe w CHF przy zachowaniu sald obu kredytów z tytułu zadłużenia. W dniu 29 stycznia 2011 r. J.O. zmarła, a spadek po niej nabyli J.J. i M.J.. Do sierpnia 2017 r. z tytułu spłaty pierwszego kredytu została uiszczona kwota 1 001 961,66 zł, a z tytułu spłaty drugiego kredytu kwota 1 039 064,23 zł. Pismem z 9 kwietnia 2018 r., otrzymanym przez pozwanego 17 kwietnia 2018 r., powodowie wezwali pozwanego do zapłaty na ich rzecz kwoty 962 326,27 zł oraz 11 706,64 CHF w związku z nieważnością pierwszej umowy kredytu, zaś pismem z 13 kwietnia 2018 r., doręczonym pozwanemu 17 kwietnia 2018 r., do zapłaty kwoty 1 006 348,97 zł oraz 11 550,25 CHF w związku z nieważnością drugiej umowy kredytu. Pismem z 29 czerwca 2018 r. otrzymanym przez pozwanego w dniu 2 lipca 2018 r. powodowie złożyli pozwanemu oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych aneksów do obu umów kredytu.

Na tle tych ustaleń faktycznych Sąd pierwszej instancji uznał, że roszczenia główne o zapłatę nie są uzasadnione, natomiast uwzględnił roszczenia ewentualne i ustalił nieważność obu umów kredytu ze względu na przekroczenie granic swobody umów, określonych w art. 353¹ k.c. Sąd podniósł, że nawet przy przyjęciu ważności stosunków prawnych wynikających z tych umów, zawarte w nich postanowienia

określające sposób wyliczenia salda kredytu i wysokość rat kredytu są niedozwolonymi klauzulami umownymi, bezskutecznymi z mocy prawa (art. 385¹ k.c.).

Wyrokiem z 27 października 2021 r. Sąd Apelacyjny w Warszawie oddalił apelację pozwanego Banku, dzieląc ustalenia faktyczne i oceny prawne Sądu Okręgowego z korektą, niemającą znaczenia dla wyniku sprawy z punktu widzenia skargi kasacyjnej pozwanego Banku.

W skardze kasacyjnej pozwany Bank zarzucił naruszenie art. 316 § 1 k.p.c. w zw. z art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich ((Dz. Urz. WE L 95, s. 29, dalej: „dyrektywa 93/13”), naruszenie art. 22¹ k.c., art. 189 k.p.c., art. 385¹ § 1 w zw. z § 3 i 4 k.c., art. 58 § 3 k.c., art. 41 ustawy z 28 kwietnia 1936 r. Prawo wekslowe (obecnie tekst jednolity Dz. U. z 2022 r., poz.282, dalej: „pr. weksl.”), naruszenie art. 58 § 1 k.c. w zw. z art. 24 ust. 3 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim (obecny tekst jednolity Dz.U. z 2022 r. poz. 2025, dalej „u.NBP”), naruszenie art. 358 § 2 k.c. w zw. z art. 385¹ § 2 k.c. Formułując te postawy, wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Ocenę zasadności skargi kasacyjnej należy rozpocząć od zarzutu naruszenia art. 22¹ k.c. albowiem status kredytobiorców determinuje reżim prawny, w ramach którego należy ocenić pozostałe zarzuty. Art. 385¹ i nast. k.c. oraz przepisy dyrektywy 93/13 znajdują bowiem zastosowanie tylko w stosunkach między konsumentem i przedsiębiorcą.

Pozwany zarzucił naruszenie art. 22¹ k.c. przez błędne uznanie przez Sąd, że kredytobiorcy zawarli przedmiotowe umowy kredytu hipotecznego jako konsumenci, podczas gdy część kwoty kredytu została wykorzystana na budowę oraz remont nieruchomości, w której prowadzona była działalność gospodarcza, a zatem, zdaniem skarżącego, nie można uznać, że kredytobiorcom przysługiwał status konsumentów. Dokonując wykładni powołanych wyżej przepisów w związku z tym zarzutem, należy podnieść, że o statusie konsumenta na tle art. 385¹ k.c.

w związku z art. 22¹ k.c. rozstrzyga kilka elementów, z których kluczowym jest niezwiązany z działalnością gospodarczą lub zawodową charakter czynności prawnej dokonywanej z przedsiębiorcą (w tej sprawie Bankiem). Kryterium to oznacza, że status konsumenta nie podlega ocenie *in abstracto*, lecz w relacji do konkretnej czynności prawnej. To, że osoba fizyczna prowadzi działalność gospodarczą lub zawodową nie pozbawia jej *per se* atrybutu konsumenta; osoba taka może bowiem korzystać ze statusu konsumenta, jeżeli dokonywana przez nią czynność nie jest bezpośrednio związana z jej działalnością gospodarczą lub zawodową (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 27 maja 2022 r., II CSKP 314/22, OSNC-ZD 2022, nr D, poz. 50). Zgodnie z art. 2 lit. b dyrektywy 93/13, konsumentem jest każda osoba fizyczna, która zawierając umowę działa w celach niezwiązanych z handlem, przedsiębiorstwem lub zawodem. (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dalej TSUE) z 3 września 2015 r., C-110/14, ECLI:EU:C:2015:538). Rozstrzygający charakter ma zatem kryterium funkcjonalne, sprzężone z oceną, czy zawarcie umowy, z uwzględnieniem jej celu, wpisuje się działalność niezwiązaną z wykonywaniem handlu, zawodu lub prowadzeniem przedsiębiorstwa. Badając tę kwestię, sąd powinien uwzględnić wszystkie okoliczności sprawy, które mogą być pomocne we wskazaniu celu nabycia towaru lub usługi stanowiących przedmiot umowy. W przypadku umów kredytowych istotne znaczenie ma w tej mierze przeznaczenie (sposób wykorzystania) pożyczonego kapitału (zob. wyrok TSUE z 8 czerwca 2023 r., C-570/21, ECLI:EU:C:2023:456).

Przenosząc te ogólne rozważania na grunt tej sprawy, należy wskazać, że poczynione przez Sąd drugiej instancji ustalenia, stanowiące podstawę faktyczną zaskarżonego wyroku i wiążące Sąd Najwyższy w postępowaniu kasacyjnym (art. 398¹³ § 2 k.p.c.), nie dają podstaw do przyjęcia, że kredytobiorcy zawarli obie umowy kredytu hipotecznego jako przedsiębiorcy w związku z prowadzoną przez nich działalnością gospodarczą. Skarżący Bank nie formułował zresztą w toku postępowania przed Sądami obu instancji twierdzeń i zarzutów, że kredyty miały charakter gospodarczy, a kredytobiorcy nie byli konsumentami; taki zarzut pojawił się dopiero na etapie skargi kasacyjnej i należy go ocenić jako pozbawiony podstaw w świetle zgromadzonego w sprawie materiału oraz poczynionych na jego podstawie ustaleń faktycznych.

Na uwzględnienie nie zasługują także pozostałe zarzuty kasacyjne, albowiem poruszone w ich ramach kwestie prawne zostały już wyjaśnione w licznych orzeczeniach TSUE oraz Sądu Najwyższego, z którymi rozstrzygnięcie Sądu drugiej instancji pozostaje w zgodzie.

Skarżący zarzucił Sądowi drugiej instancji naruszenie art. 385¹ § 1 w zw. z § 3 i 4 k.c. poprzez ich błędną wykładnię i stwierdzenie, że sporne klauzule nie były indywidualnie uzgodnione w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. oraz mają charakter niedozwolony w szczególności, że są (1) sprzeczne z dobrymi obyczajami i (2) rażąco naruszają interes konsumenta, a także przyjęcie, że treść umów nie była indywidualnie uzgodniona, podczas gdy kwestionowane postanowienia nie są, zdaniem skarżącego, abuzywne, a kredytobiorcy mieli rzeczywisty wpływ na treść postanowień umów. Odnosząc się do tego zarzutu należy wskazać, że z ustaleń stanowiących podstawę faktyczną zaskarżonego wyroku nie wynika, że kredytobiorcy mieli wpływ na te postanowienia umowne, których abuzywność zarzucają. Zgodnie z art. 385¹ § 1 k.c., stanowiącym wynik implementacji dyrektywy 93/13 do polskiego porządku prawnego, postanowienia umowy zawieranej z konsumentem nieuzgodnione z nim indywidualnie nie wiążą go, jeśli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane jednoznacznie. Postanowienie uznaje się za sprzeczne z dobrymi obyczajami, jeżeli przedsiębiorca jako kontrahent konsumenta, traktujący konsumenta w sposób sprawiedliwy, słuszny i uwzględniający jego prawnie uzasadnione roszczenia, nie mógłby racjonalnie spodziewać się, iż konsument przyjąłby określonej treści postanowienie umowne w drodze negocjacji indywidualnych. Oceniając, czy klauzula rażąco narusza interesy konsumenta, należy wziąć przede wszystkim pod uwagę, czy pogarsza ona jego położenie prawne w stosunku do tego, które, w braku odmiennej umowy, wynikałoby z przepisów prawa, w tym dyspozytywnych (zob. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2). Rażące naruszenie interesów konsumenta należy rozumieć jako nieusprawiedliwioną dysproporcję, na niekorzyść konsumenta, praw i obowiązków

wynikających z umowy, skutkującą niekorzystnym ukształtowaniem jego sytuacji ekonomicznej oraz jego nierzetelnym traktowaniem (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 3 lutego 2006 r., I CK 297/05; z 15 stycznia 2016 r., I CSK 125/15, OSNC - ZD 2017, nr 1, poz. 9; z 27 listopada 2015 r., I CSK 945/14; z 30 września 2015 r., I CSK 800/14 oraz z 29 sierpnia 2013 r. I CSK 660/12.). W świetle orzecznictwa TSUE na tle przepisów dyrektywy 93/13, pojęcie znaczącej nierównowagi na niekorzyść konsumenta należy ocenić, przeprowadzając analizę przepisów krajowych mających zastosowanie w przypadku braku porozumienia stron, aby ocenić, czy i, w odpowiednim przypadku, w jakim zakresie, postanowienia umowne stawiają konsumenta w sytuacji gorszej niż przewidziana w obowiązujących przepisach krajowych; aby ustalić, czy ta równowaga powstaje „w sprzeczności z wymogami dobrej wiary”, należy sprawdzić, czy przedsiębiorca, traktując konsumenta w sposób sprawiedliwy i słuszny, mógłby racjonalnie spodziewać się, iż konsument ten przyjąłby dany warunek w drodze negocjacji indywidualnych (zob. wyrok TSUE z 14 marca 2013 r., C - 415/11).

W uchwale składu siedmiu sędziów z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17 (OSNC 2019, nr 1, poz.2), Sąd Najwyższy wyjaśnił, że oceny, czy postanowienie umowne jest niedozwolone dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy (zob. też uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r. - zasada prawna - III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56). Wynika to zresztą z art. 385² k.c., który wprost stanowi, iż oceny zgodności postanowienia umowy z dobrymi obyczajami dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy, biorąc pod uwagę jej treść (zob. wyrok TSUE z 20 września 2017 r., C - 186/16). Zastrzeżone w umowie kredytu złotowego waloryzowanego kursem waluty obcej klauzule kształtujące mechanizm indeksacji, określają główne świadczenie kredytobiorcy w rozumieniu art. 385¹ § 1 zdanie drugie k.c. i art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13), a zatem podlegają kontroli, jeśli nie zostały sformułowane w jednoznaczny sposób. Postanowienia umowne są wyrażone prostym i zrozumiałym językiem, gdy umowa przedstawia w sposób przejrzysty konkretne działanie mechanizmu, do którego odnosi się dane postanowienie, umożliwiając konsumentowi orientację, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, co do wpływających dla niego z tej umowy konsekwencji ekonomicznych (zob. wyroki TSUE: z 20 września 2017 r.,

C-186/16; z 3 października 2019 r., C-260/18 oraz z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13; wyroki Sądu Najwyższego z 27 listopada 2019 r., II CSK 483/18, z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22, z 13 maja 2022 r., II CSKP 293/22 i z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22). W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazano także na przesłanki, które muszą być spełnione w celu uznania, że konsument został należycie poinformowany o ryzyku walutowym związanym z zaciągnięciem kredytu indeksowanego do waluty obcej lub denominowanego w tej walucie (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 27 listopada 2019 r., II CSK 483/18; z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22; z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22 oraz z 13 maja 2022 r., II CSKP 293/22). Konsument powinien otrzymać jasne dla niego informacje, że podpisując umowę kredytu indeksowanego do waluty obcej (szeroko rozumianego), ponosi przez cały okres jej obowiązywania nieograniczone ryzyko kursowe, które z ekonomicznego punktu widzenia może okazać się dla niego trudne do udźwignięcia w przypadku silnej deprecjacji waluty, w której otrzymuje wynagrodzenie i spłaca raty kredytowe. Okoliczność, że konsument podpisał oświadczenie, iż jest w pełni świadomy potencjalnych ryzyk wynikających z zawarcia wspomnianej umowy, nie ma sama w sobie znaczenia dla oceny, czy przedsiębiorca spełnił wspomniany wymóg przejrzystości; ciężar udowodnienia, że konsument otrzymał niezbędne informację, spoczywa na przedsiębiorcy (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 28 lutego 2023 r., II CSKP 763/22 i powołane tam orzecznictwo). W orzecznictwie Sądu Najwyższego za ugruntowany należy uznać pogląd, że mechanizm ustalania przez bank kursów waluty, który pozostawia bankowi swobodę, jest w sposób oczywisty sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interesy konsumenta, a klauzula, która nie zawiera jednoznacznej treści i przez to pozwala na pełną swobodę decyzyjną przedsiębiorcy w kwestii bardzo istotnej dla konsumenta, dotyczącej kosztów kredytu, jest klauzulą niedozwoloną w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, Nr 11, poz. 134; z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16; z 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18 oraz z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, Nr 2, poz. 20).

W zakresie przyjętych przez Sąd *meriti* skutków zawarcia w umowach niedozwolonych postanowień umownych dotyczących klauzul indeksacyjnych dla dalszego bytu umów, skarżący Bank zarzucił naruszenie art. 58 § 3 k.c. i art. 385¹ §

2 k.c. przez wadliwe uznanie, że dopuszczalne jest stwierdzenie nieważności całej umowy, w związku z abuzywnością części jej postanowień podczas, gdy zastosowanie art. 385¹ § 2 k.c. wyklucza możliwość zastosowania reguły z art. 58 § 3 k.c., a stwierdzenie upadku umowy w związku z abuzywnością części jej klauzul jest dopuszczalne wyłącznie w sytuacji, gdy umowa po eliminacji klauzul abuzywnych byłaby sprzeczna z regułami prawa wewnętrznego. Sformułował także zarzuty naruszenia art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, przez ich niewłaściwe zastosowanie i stwierdzenie upadku umowy, w sytuacji, gdy było to obiektywnie niekorzystne dla powodów oraz naruszenia art. 58 § 1 k.c. w zw. z art. 24 ust. 3 u. NBP przez jego niezastosowanie przy rozstrzyganiu o skutkach abuzywności, podczas gdy możliwe jest, zdaniem pozwanego, zastosowanie na tej podstawie kursu średniego NBP do przeliczeń opisanych w umowach po wyeliminowaniu z umów odesłania do kursów publikowanych w Tabeli Banku. Pozwany zarzucił także naruszenie art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 7 ust. 1 i 8b ust. 1 Dyrektywy 93/13 i art. 353¹ k.c. w zw. z art. 2, art. 31 ust. 3 i art. 32 ust. 1 Konstytucji przez wadliwe stwierdzenie, że rzekoma abuzywność spornych postanowień umów (zarówno w zakresie klauzuli ryzyka, jak i klauzuli *spreadu*) skutkuje upadkiem umów w całości, co stoi w sprzeczności z zasadą proporcjonalności, równości, pewności prawa oraz utrzymania w mocy umowy w zakresie niedotkniętym abuzywnością, a także pozostaje w sprzeczności z interesem innych konsumentów oraz konkurentów pozwanego, które to zasady wynikają z Konstytucji oraz z dyrektywy 93/13 i polskich przepisów implementujących tę dyrektywę.

Odnosząc się do tych podstaw kasacyjnych, należy podnieść, że zgodnie z utrwalonym orzecnictwem TSUE i Sądu Najwyższego, uznanie klauzul indeksacyjnych za abuzywne oznacza, że są one - z mocy samego prawa od momentu zawarcia umowy - bezskuteczne (nie wiążą) konsumentów (art. 385¹ § 1 k.c.), aczkolwiek strony pozostają związane umową w pozostałym zakresie, jeśli jest to tylko możliwe (zob. wyroki TSUE z 26 października 2006 r., C - 243/08 i z 1 października 2015 r. C - 348/14; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 29 czerwca 2007 r., III CZP 62/07, OSNC 2008, nr 7-8, poz. 87 oraz wyrok Sądu Najwyższego z 30 maja 2014 r., III CSK 204/13).

Stwierdzenie niedozwolonego charakteru postanowienia w umowie kredytu może uzasadniać uznanie umowy za nieważną. Umowa będzie dotknięta nieważnością, gdy bez abuzywnych postanowień jej obowiązywanie nie jest możliwe w świetle prawa i nie zaszły przesłanki umożliwiające zastosowanie regulacji zastępczej, a konsument postanowień abuzywnych nie potwierdził, nie udzielając następczo świadomej i wolnej zgody na te klauzule i tym samym odmawiając przywrócenia im skuteczności z mocą wsteczną (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, Nr 9, poz. 56; uchwała Sądu Najwyższego z 16 lutego 2021 r., III CZP 11/20, OSNC 2021, Nr 6, poz. 40; wyroki TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18 i z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20 oraz wyroki Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD, 2021, Nr 2, poz. 20; z 16 września 2021 r., I CSKP 166/21 i z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22). Jeżeli zatem bez niedozwolonych postanowień umownych umowa nie może obowiązywać, a nie są spełnione przesłanki uzupełnienia luki przez regulację zastępczą i konsument nie wyraził świadomie i swobodnie woli sanowania postanowienia, umowa jest trwale bezskuteczna (nieważna), a podstawą tej nieważności jest art. 58 k.c. (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 16 września 2021 r., I CSKP 166/21; z 25 lipca 2023 r., II CSKP 1487/22; z 25 października 2023 r., II CSKP 820/23; z 9 stycznia 2024 r., II CSKP 874/22 oraz z 6 września 2024 r., II CSKP 1644/22).

W uzasadnieniu uchwały składu siedmiu sędziów (zasady prawnej) z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21 (OSNC 2021, Nr 9, poz. 56) Sąd Najwyższy wskazał, nawiązując do wcześniejszego orzecznictwa, w tym orzecznictwa TSUE (zob. w szczególności wyrok TSUE z 3 października 2019 r., C-260/18), że zastąpienie niedozwolonego postanowienia umownego odnoszącego się do sposobu określania kursu waluty obcej (w umowie kredytu indeksowanego czy denominowanego) innym sposobem określenia kursu waluty obcej wchodzi w rachubę tylko wtedy, gdy (koniunkcja przesłanek): 1) po wyłączeniu klauzuli abuzywnej umowa nie może obowiązywać, o czym decyduje obiektywne podejście w świetle prawa krajowego, a zatem wola jednej ze stron, w tym konsumenta, nie ma w tym zakresie rozstrzygającego znaczenia; 2) całkowity upadek umowy naraża konsumenta na „szczególnie niekorzystne konsekwencje”, w świetle okoliczności istniejących w czasie sporu lub

możliwych wówczas do przewidzenia, z uwzględnieniem rzeczywistych i bieżących interesów konsumenta i z zastrzeżeniem, że do celów tej oceny decydująca jest wola wyrażona przez konsumenta w tym względzie; 3) istnieje przepis dyspozytywny albo przepis „mający zastosowanie, gdy strony danej umowy wyrażą na to zgodę”, który mógłby zastąpić wyeliminowane niedozwolone postanowienie umowne, umożliwiając utrzymanie umowy w mocy; jeżeli niedozwolone postanowienie umowne odzwierciedlało obowiązujący przepis ustawowy mający zastosowanie w przypadku porozumienia stron, w rachubę wchodzi także zastąpienie niedozwolonego postanowienia „tym stanowiącym punkt odniesienia przepisem ustawowym w nowym brzmieniu przyjętym już po zawarciu umowy”. Powodowie nie tylko nie wyrazili zgody na obowiązywanie kwestionowanych przez nich postanowień umownych, ale jednoznacznie domagali się ustalenia nieważności obu umów kredytu.

Skarżący zarzucił naruszenie art. 41 prawa wekslowego przez jego niezastosowanie przy rozstrzyganiu o skutkach rzekomej nieważności lub abuzywności spornych klauzul, podczas gdy, zdaniem skarżącego, jest możliwe zastosowanie na tej podstawie do przeliczeń kursu średniego NBP, po wyeliminowaniu z umów odesłania do kursów publikowanych w Tabeli Banku; dalej naruszenie art. 358 § 2 k.c. w zw. z art. 385¹ § 2 k.c. przez niezastosowanie art. 358 § 2 k.c., stanowiącego przepis dyspozytywny, który umożliwia dokonanie wykładni umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej, pozwalającej na jej wykonanie, po stwierdzeniu niezwiązania konsumenta normą, zawartą w umowie kredytu indeksowanego do kursu waluty obcej, regulującą odesłanie do konkretnego źródła pochodzenia kursu walutowego.

W odniesieniu do tych podstaw należy podnieść, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazano już jednoznacznie na niedopuszczalność uzupełnienia przez sąd orzekający luki powstałej w wyniku pominięcia niedozwolonego postanowienia umownego na podstawie art. 358 § 2 k.c., ewentualnie normowaniem zawartym w art. 41 prawa wekslowego (zob. wyroki z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22 i z 31 stycznia 2023 r., II CSKP 941/22). Sąd Najwyższy stanął także na stanowisku, że nie można dokonać wykładni umowy stron na podstawie art. 65 k.c., po usunięciu z niej postanowień abuzywnych, w celu ustalenia zgodnego celu i zamiaru stron co

do sposobu ustalenia kursu CHF. Sprowadzałoby się to bowiem do zmiany treści klauzuli indeksacyjnej, prowadząc do zmiany jej rozumienia przez wprowadzenie odesłania do wartości rynkowej CHF. Groziłoby to ryzykiem dalszego pogorszenia sytuacji strony dotkniętej nadużyciem, gdyby strona, która narzuciła niedozwolone postanowienie umowne wywodziła, że nie zawarłaby umowy z jego pominięciem. Takie rozwiązanie stałoby w sprzeczności z celami prewencyjnymi dyrektywy 93/13 w postaci zniechęcenia przedsiębiorców do wykorzystywania w zawieranych umowach nieuczciwych postanowień umownych. (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22).

Uzupełniając należy wskazać także, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjęto także, że nowelizacja prawa bankowego dokonana ustawą z 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 165, poz. 984, dalej ustawa *antyspreadowa*) nie zawiera przepisów o charakterze dyspozytywnym, które - w świetle orzecznictwa TSUE - mogą zastąpić nieuczciwe klauzule umowne zawarte w umowach o kredyt indeksowany lub denominowany do waluty obcej ani przepisów mogących stanowić podstawę przekształcenia istniejących stosunków prawnych (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 10 maja 2022 r., II CSKP 163/22). Wyjaśniono także, że samo wejście w życie ustawy antyspreadowej, którą dodano ustęp 3 do dotychczasowego art. 69 prawa bankowego, nie wpłynęło na ocenę abuzywności postanowień umów kredytu zawartych wcześniej oraz konsekwencji prawnych wynikających tej oceny (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20; z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22 oraz z 28 października 2022 r., II CSKP 894/2). Stworzyło jedynie podstawy do zmiany postanowień umowy co do sposobu waloryzacji niespłaconych rat na przyszłość. Oceny abuzywności postanowienia umownego dokonuje się zaś według stanu z chwili zawarcia umowy, a nie następczo (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1. poz. 2).

W orzecznictwie wyjaśnione także, że art. 24 ust. 3 uNBP nie stanowi przepisu dyspozytywnego, mogącego kształtować treść stosunku umowy kredytu, a w szczególności determinować kształt mechanizmu waloryzacyjnego w zakresie kursu walutowego miarodajnego dla przeliczeń, co dopiero pozwalałoby odwołać się

do domniemania, że ów kształt był wynikiem należytego wyważenia ogółu praw i obowiązków stron przez ustawodawcę i wyłączałoby kontrolę abuzywności zgodnie z art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 29 listopada 2023 r., II CSKP 1460/22). W aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje stanowisko, że wyeliminowanie z umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej - ze względu na ich abuzywność - tzw. klauzul przeliczeniowych prowadzi także do upadku klauzuli ryzyka walutowego, charakterystycznego dla umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i uzasadniającego powiązanie stawki oprocentowania ze stawką LIBOR, co jest równoznaczne z tak daleko idącym przekształceniem umowy, iż należy ją uznać za umowę o odmiennej istocie i charakterze, choćby nadal chodziło tu tylko o inny podtyp czy wariant umowy kredytu. Oznacza to z kolei, że po wyeliminowaniu tego rodzaju klauzul utrzymanie umowy o charakterze zamierzonym przez strony nie jest możliwe (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, z. B, poz. 20; z 13 kwietnia 2022 r., II CSKP 15/22; z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 45; z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22; z 26 stycznia 2023 r., II CSKP 722/22 oraz z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22).

Nie jest ponadto uzasadniony sformułowany w skardze zarzut naruszenia art. 189 k.p.c. przez niezasadne, w ocenie skarżącego, przyjęcie, że powodowie posiadają interes prawny w ustaleniu nieważności umów kredytowych, w sytuacji przysługiwania im dalej idącego roszczenia o zapłatę. Zagadnienie wykładni art. 189 k.p.c. i interesu prawnego w żądaniu ustalenia nieważności umowy kredytu frankowego jest przedmiotem wielu rozstrzygnięć Sądu Najwyższego. Uzależnienie powództwa o ustalenie od wystąpienia interesu prawnego należy ujmować elastycznie, z uwzględnieniem celowościowej jego wykładni, konkretnych okoliczności danej sprawy, szeroko rozumianego dostępu do sądów i tego, czy w drodze innego powództwa - powództwa oświadczenie - strona może uzyskać pełną ochronę. Powód zachowuje interes prawny w zgłoszeniu powództwa o ustalenie nieistnienia (nieważności) stosunku prawnego, jeżeli mimo przysługującego mu powództwa o świadczenie na podstawie spornego stosunku prawnego ze stosunku tego wynikają inne, dalej idące skutki, których dochodzenie w drodze powództwa o zapłatę nie jest możliwe lub aktualne. W takich stanach faktycznych jedynie

powództwo o ustalenie nieistnienia tego stosunku prawnego może w pełny sposób zaspokoić interes prawny powoda, zapobiec potencjalnym sporom między stronami na przyszłość, a zatem w definitywny sposób rozstrzygnąć niepewną sytuację prawną związaną ze spornym stosunkiem prawnym (zob. uzasadnienie uchwał Sądu Najwyższego z 17 grudnia 1993 r., III CZP 171/93, OSNCP 1994, nr 7-8, poz. 149 i z 20 października 2015 r., III CZP 27/15, OSNC 2016, Nr 3, poz. 31 oraz wyroki Sądu Najwyższego z 2 lipca 2015 r., V CSK 640/14; z 2 lutego 2006 r., II CK 395/05; z 25 lutego 2022 r., II CSKP 87/22 i z 28 lipca 2023 r., II CSKP 611/22).

Mając powyższe na względzie, orzeczono jak w sentencji (art. 398¹⁴ k.p.c. oraz art. 98 § 1 i art. 108 w zw. z art. 398²¹ i art. 391 § 1 k.p.c. oraz § 10 ust. 4 pkt 2 w zw. z § 2 pkt 7 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (jedn. tekst: Dz.U. z 2023 r., poz. 1935 ze zm.).

Agnieszka Piotrowska
[SOP]

Władysław Pawlak

Karol Weitz